

*Magyarfalu-tól Csángliá-ig**

A moldvai magyar helynevek használatának ideológiai

1. Bevezetés. A moldvai magyar helynevek használatát nagy változatosság jellemzi. Ez a változatosság összefüggésben áll azzal, hogy a magyar államiság határain kívül élő közösségekben kialakult magyar helynevek használatának szabályozására csak újabban történt kísérlet (a kolozsvári néprajzkutatók és nyelvészek által javasolt moldvai településnevek listáját l. PÉNTEK 2004). A használat változatosságát lehetővé tevő szabályozatlanság azonban nem ad magyarázatot arra, hogy miért alakultak ki és terjedtek el olyan helynevek vagy helynévváltozatok, amelyek a moldvai beszélők által használtaktól eltérnek, vagy éppenséggel ismeretlenek a helyi beszélők számára. Dolgozatomban e helynevekre hozok néhány példát, és ezek révén mutatom be, hogy a moldvai helyneveknek a helyi és a Moldván kívüli használatában feltárt különbségei főképp ideologikusan értelmezendők. Azokat a nyelvi ideológiákat, amelyek e különbségeket létrehozzák, olyan megközelítéseként írhatjuk le, amelyek a „magyar (nyelvű) Moldva” diszkurzív megteremtéséhez járulnak hozzá. Ezen ideológiák alapján a hely, a nép és a nyelv közötti viszonyok evidenciaként tételeződnek, azaz magától értetődően, a beszédmód ideologikuságának felismerése nélkül lehet moldvai magyarokról vagy az általuk használt moldvai magyar nyelvről beszélni – a Moldvában élő érintetteknek a saját etnicitásukhoz és nyelvükhöz kapcsolódó belső bizonytalanságai és csoporton belüli megosztottsága ellenére is (l. TÁNCZOS 2011, BODÓ 2012).

A következőkben először röviden bemutatom a nyelvi ideológiák kutatási programját, és szemléltetem a helynevek használatában kimutatható ideológiák elemzésének jelentőségét. Ezután a dolgozat elemző fejezetében öt moldvai helynévvel foglalkozom. Ezek kialakulásának és változásainak történeti szempontú vizsgálatát követően az összefoglaló fejezetben arra mutatok rá, hogy használatuk során a tér és a nyelv relációja (ez lenne a helynevek használatának eminens terepe) kevésbé meghatározó, mint az adott területen élő nép (a csángók) és a (magyar) nyelvi, ezen keresztül pedig az etnikai vagy nemzeti identitás viszonya.

Előzetesen néhány szót arról, hogy amikor a következőkben a helyi nyelvhasználat gyakorlatát említem, akkor a Moldvában 2001-től folytatott kutatásaink terepmunkatapasztalataira hivatkozom. Ezek a kutatások ugyan nem a helynevek használatának vizsgálatáról szólnak, de lehetőséget teremtettek arra, hogy a helynevek helyi használatát sokrétűen megismerjük. Orvanyagnak is tekinthető megfigyeléseink nem helyettesíthetik a célzott vizsgálatot, de előzetesen képet adnak a helyi és a nem moldvai használat közötti meghatározó különbségekről.

2. A nyelvi ideológiákról. A nyelvi ideológiák a nyelvről szóló kulturális reprezentációk, amelyek valamely társadalmi csoport érdekeit szolgálva közvetett és sokrétű

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

viszonyt teremtenek meg – nem feltétlenül tudatos módon – a beszélés és a társadalmi struktúrák között (WOOLARD 1992: 237–238, WOOLARD–SCHIEFFELIN 1994: 55, KROSKRITY 2000, CAMERON 2003).

A nyelvi ideológiák mindig valaki ideológiái – kialakulásuk, fennmaradásuk vagy éppen felszámolásuk elválaszthatatlan az ideológiát érvényesítő csoport érdekétől. Ez egyben azt is jelenti, hogy az ideológiákról nem tudunk érdekmentesen beszélni, azaz nincsen olyan semleges nézőpont, amely kívül lenne az ideológiák terén. Ennek a szempontnak a kiemelése azért is lényeges, mert az *ideológia* köznapi koncepciója a marxi hamis tudat által meghatározott (ideologikus) perspektívából szemléli e fogalmat, és szembeállítja az „igazság” (marxizmus, leninizmus és egyéb izmusok) szigorúan egyes számban értett ideológiájával (vö. BLOMMAERT 2005). Amikor a továbbiakban nyelvi ideológiákról lesz szó a moldvai helynevek kapcsán, éppen olyan szembeállítást alkalmazok, amely a nevek „spontán” használatának és e nevek „ideologikus” felhasználásának különbségeire mutat rá. Nem gondolom azonban, hogy az itt jobb híján „spontánnak” nevezett nyelvhasználatra való hivatkozás mentes lenne a nyelvi ideológiáktól, például a LANSTYÁK ISTVÁN (2010) által *nyelvi utilitarizmus*-nak nevezett hozzáállástól. A nyelvi gyakorlatra való hivatkozást nem tekinthetjük a nyelvről való reprezentációk „arkhimédészi pontjának” (SILVERSTEIN 1998: 124, idézi LAIHONEN 2009: 48–49), mivel közvetetten a rendelkezésre álló lehetőségek közül való nyelvi választások mindegyike hordoz magában ideologikus összetevőket.

Ha valamely nyelvhasználó például a moldvai katolikusok által lakott területet magyarul *Moldva*-ként nevezi meg, a lehetséges nevek közül olyan alakot választ, amely egyáltalán nem semleges: a *Moldva* tájnév elsődlegesen történetiségében helyezi el a régiót, szemben például az archaizáló *Moldová*-val vagy a földrajzi szempontot hangsúlyozó *Északkelet-Románia*-val, illetve az újabb keletű, a következőkben részletesebben tárgyalandó *Csángóföld*-del és *Csángliá*-val. Az itt élő katolikusok által lakott terület e történeti szempontnak megfelelően jóval nagyobb, mint ahol napjainkban magyar–román kétnyelvűek – az ún. *csángók* – élnek, akiknek a túlnyomó többségét leginkább egy-két moldvai megyében, főképp Bákóban, kisebb részben Roman megyében találjuk. Megemlítendő, hogy – mint később részletesebben is látjuk majd – a *csángó* etnonimának van szűkebb értelmezése, például BENKŐ LORÁND (1990) munkájában, valamint olyan használata is, amely a teljes moldvai katolikus népességre vonatkozik; de ezeknél gyakoribb a tudományos kutatás által a múlt században magyar nyelvűként számbavett közösségeket *csángó*-nak tekinteni (e közösségek felsorolását l. SZABÓ T. 1959). Amikor tehát *moldvai csángók*-ról beszélünk, a jelző közvetetten a katolikus népesség korábbi évszázadokban dokumentált településére, és ezzel összefüggésben a moldvai katolikusok többségének magyar(országi) származására utal. A régiót jelölő helynév használatával tehát indirekt módon a napjainkban a moldvai katolikusok kisebbségét alkotó magyar–román kétnyelvű közösség történeti folytonosságát és fontosságát jelenítjük meg, akár úgy is, hogy ennek a nyelvhasználati választásnak az ideologikus elemeit nem ismerjük fel. A nyelvi ideológiák mechanizmusai ugyanis sokszor természetesnek, magától értetődőnek mutatnak olyan összefüggéseket, amelyek nem egyszer más érdekcsoportok által hevesen vitatottak. Ilyen a *moldvai csángó* etnonima is: a kortárs román közbeszédben tagadják a *csángó* etnonima használatának jogosságát. Ezzel kapcsolatban gyakran hivatkozott szerző ION MĂRTINAȘ, aki szerint „csángók nincsenek, csak *katolikus vallású románok*” (MĂRTINAȘ 1942: 36; idézi CIUBOTARU 1998: 14;

kiemelés az eredetiben, saját fordításom – B. Cs.) Helyette a román történeti, néprajzi és nyelvészeti irodalom többnyire a „moldvai katolikus” – románul *catolic din Moldova* – kifejezést használja a *csángó*-énál tágabb jelentésben. A *Moldova* helynév itt éppenséggel a régióban élő vallási közösség aktuális – térbeliségében meghatározott – egységét hivatott jelölni, annak a kurrens moldvai történetiszemléletnek megfelelően, amely elismeri ugyan a moldvai katolikus népesség eredetének heterogenitását, de – mint láttuk – tagadja jelenkori etnikai változatosságát. Ezzel azonban példánk arra is rámutat, hogy akár egy azonos eredetű nyelvi alaknak a használata is kontextusától függően másféle ideológiai viszonyulásokba ágyazódik – ezt értjük a nyelvi ideológiák sokrétűségén.

A helynevek és az ideológiák összefüggésének felismeréséért nem kell Moldváig utazniunk; elegendő, ha csak Közép-Európa gyakran lecserélt és még gyakrabban átfirkált helynévtábláira gondolunk. A következő helynevek nem ilyenek: nemcsak azért, mert nincsenek táblára írva, hanem azért sem, mert nyíltan nem vitatott a használatuk. Ez abból adódik, hogy a használat terei nem érintkeznek egymással: a „moldvai csángók”-ról szóló Moldván kívüli közbeszéd és a helyi diskurzusok között nincsen – vagy csak lokálisan van – folytonosság. A kapcsolat hiánya pedig széles teret nyit azoknak az ideológiáknak, amelyek a Moldváról szóló, de nem moldvai érdekcsoportok által meghatározott beszédmódokat jellemzik. Elemzésük tétje éppen az, hogy a helyi nyelvhasználattal szembeállítva általuk tárhatjuk fel a moldvai, de Moldván kívül használt helynevekre vonatkozó gyakorlatok motivációit. (További elemzés tárgya lehetne a moldvai helynevek helyi használatában jelen lévő ideologikus elemek vizsgálata – erre a kérdésre azonban itt nem térek ki.)

3. Öt moldvai magyar helynév. A dolgozat elemző fejezetében öt helynévvel foglalkozom. Először a *Csángóföld* és a *Csánglia* tájnevet tárgyalom, majd három településnévről lesz szó (*Forrófalva*, *Magyaros* és *Diószén*). A moldvai csángókról szóló kortárs szövegekben mindegyik helynév használatos a *Magyaros* kivételével, amely mégis ugyanennek a diskurzusnak az elemeként mutat rá a helynévhasználat ideológiai összetevőire.

3.1. Csángóföld és Csánglia. A moldvai magyar nyelvi régió átfogó megnevezése valószínűleg a *csángó* népnév jelentésének a teljes moldvai katolikus népességre való kiterjesztését követően alakult ki. A jelentésváltozás önmagában is ideologikus folyamatként valósul meg; ennek kiindulópontjaként a *csángó* etnonimát a Bákó környéki településekre a 18–19. században betelepülő székelyek és a környékbeli románok a már korábban ott élő magyar nyelvű lakosokra gúnynévként alkalmazták. Később ezt a megnevezést nyelvészek és néprajzkutatók a teljes moldvai magyar nyelvű népességre vonatkoztatták, majd kialakult a fogalomnak ennél tágabb jelentése is, amely alapján minden moldvai katolikus „csángónak” tekintendő. A jelentéskiterjesztésre adott helyi reakciók az 1950–1960-as években A moldvai csángó nyelvjárás atlasza terepmunka-tapasztalatai szerint többnyire elutasítóak (PÉNTEK 2012: 127–128), s ez a negatív viszonyulás az 1990-es években is kimutatható volt (PÁVAI [1999]). Ekkortól kezdve azonban már identitáspolitikai törekvések kapcsolódnak a moldvai „csángók” etnonimájához, és a név az egységesként megjelenített etnikai csoporthoz kapcsolódó érdekérvényesítés eszközüvé vált.

Az identitáspolitika nemcsak a moldvai magyar nyelvi háttérű beszélők és csoportjaik etnonimáját érinti; következő lépésben a „csángók” által lakott tér is etnicizálódik, és az ebből a szempontból történetiségében értelmezhető *Moldva* tájnév helyett használatba lép

a valamivel szűkebb jelentésű *Csángó föld* megnevezés. Ennek közvetlen mintáját a régebbi *Székelyföld*, meg az újabb keletű *Palócföld* és *Matyó föld* tájnevek adják (I. JUHÁSZ 1988: 27). A névadás a *Csángó föld*-et a „csángók” által lakott területként teszi azonosíthatóvá. A tájnévadás mintái azonban felhívják a figyelmünket a különbségekre is: míg Székelyföld, Palócföld és Matyó föld etnikai szempontból viszonylag homogén régiók, addig Moldvára ez nem jellemző. Ahogy a moldvai katolikusok települése, úgy a magyar–román kétnyelvű csoportok térbeli megoszlása is a diaszpóráközösségekre jellemző sajátosságokat mutat.

Ha az előzőekben azt írtam, hogy a *Csángó föld* tájnév kialakulását feltehetőleg megelőzte a *csángó* etnonima kiterjesztése a moldvai katolikus népesség egészére, akkor hasonlóképp fennállhat az az összefüggés is, hogy a *Csánglia* megnevezés kialakulását megelőzhette a *Csángó föld* tájnév létrejötte. JUHÁSZ DEZSŐ (1988) tájnévi tipológiáját alkalmazva az újabb keletű *Csánglia* a névcsoportnevekből alakult műveltségi tájnevek közé sorolható. Kialakulása során „a névadó közösség a szóban forgó területet egységesnek, egységnek fogta fel, és saját névvel látta el” (JUHÁSZ 1988: 19).

TRUNKI PÉTER szerint a név egyaránt lehet „a moldvaiak által létrehozott keserű szájízű, ironikus területi elnevezés”, de kialakulhatott kívülről jövő névadással is (2013: 29). Tekintve az országnévképzővel alkotott tréfas helynévadásnak a mai Magyarországhoz kötődő vagy azzal érintkező helyszíneit – például a TRUNKI (2013: 29) által is említett *Lipócia* vagy *Palócia* neveket vagy a csallóköziet *kukkó* gúnynevéből képzett *Kukkónia* tájnevet (JUHÁSZ 1988: 27), valószínűnek tartom, hogy a névadó közösség nem moldvai lehetett. Ugyancsak feltételezem a *Csángó föld* megnevezés Moldván kívüli eredetét. Ezt támasztja alá a megfigyelés, hogy a moldvai magyar nyelvhasználatban sem a *Csángó föld*, sem a *Csánglia* nem fordul elő; eltekintve attól a szűk helyi csoporttól, amelynek erdélyi vagy magyarországi iskolái, a magyar oktatási programban való érintettsége vagy a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége révén vannak tapasztalatai a „moldvai csángók”-ról szóló Moldván kívüli közbeszédről. A *Csángó föld* tájnév ismeretének jellemző hiányáról számol be BOROSS BALÁZS pusztinai terepmunkanaplójában: „[a] tizenégy éves Cipriánnal (!) – akivel első Moldvában tett látogatásom során ismerkedtem meg – és két barátjával sétáltam a faluban. [...] Ciprián barátja, Christian (!) az út közben arról beszélt [...], hogy »van egy újság, amiben írnak magyarul is, meg románul is, és sok moldvai faluról írnak, még Pusztináról is, meg arról, hogy nagy a szegénység erőst Csángó földön. Mi az, hogy Csángó föld?»” (BOROSS 2002: 52). Az ide kapcsolódó végjegyzetben a történet így folytatódik: „[a]z újság, mivel másnap megmutatták nekem, és lefordítottam velük a román cikkeket, a Csíkszeredán kiadott Moldvai Magyarság volt, s a cikkek olvasása közben mindenki nagyot derült a »Csángó föld« kifejezésen, amit »még sohasem hallottak«” (BOROSS 2002: 62). A helyiek számára ismeretlen *Csángó föld* és újabb változata, a *Csánglia* olyan kifejezések, amelyeknek a használata független a helyiek által megtapasztalt tér etnikai vonatkozásaitól. Más szóval, a pusztinaiak vagy más környéki katolikus falvak lakói számára nincsen olyan a saját falujuknál vagy néhány szomszédos falu csoportjánál tágabb térbeli egység, amely etnicitásuk megélésének homogén terepe lenne. Erdélyből vagy még távolabbról nézve azonban Moldova csak annyira jelentős, amennyire a „csángómagyarok” által lakott térként értelmezhető. Így jutunk el a kétnyelvű katolikusok által lakott Bákó és Roman megyei falvaktól a „magyar” Csángó földön át az egzotikusan „magyar” Csángliáig.

3.2. Forrófalva. A Bákótól délre fekvő moldvai katolikus települések köréről a 16. századtól kezdődően vannak adataink. Forrófalva első említése 1474-ből származik a román *Fărăoani* alakban (COSTACHESCU 1932: 216; idézi BENKŐ 1989: 279), IOSIF GABOR szerint viszont az Efemeridele Cibunului megemlíti, hogy a magyar husziták 1420-ban többek között e faluban települtek le (GABOR 1996: 96). Ezután a helynév egy jezsuita misszionárius 1588-ban keltezett jelentésében *Pharao*-ként olvasható (BENDA szerk. 1989: 89). A következő évszázadok egyházi jelentéseiben a település román neve rendre felbukkan (COȘA 1999). A magyar *Forrófalva* először 1624-ből, *Forro falua* alakban maradt fenn (BENDA szerk. 1989: 162), majd legközelebb az 1646–1647-ben keletkezett Bandinus-jelentésben fordult elő (KISS 1987: 219). A *Forrófalva* helynév mellett ugyanakkor a 17. század végéről ismert a település megnevezéseként a *Kákova* helynév változata is: 1696-ból származik Bernardino Silvestri összeírásából a *Cacova Maior* helynév, amelyet BENDA KÁLMÁN a mai Forrófalva részeként azonosít (BENDA szerk. 1989: 743).

A 19. században Moldvát járó magyar utazók – GEGŐ (1838/1987), JERNEY (1851), IMETS és KOVÁCS (1870/2004) – beszámolói nagy következetességgel *Forrófalva*-ként említik a falut. IMETS FÜLÖP JÁKÓ a település nevének etimológiájáról írva Petrás Jánosnak egy Forró város tanácsához küldött leveléből idéz, amelyben Petrás a falu eredetével kapcsolja össze a helynevet: „[t]öbb tudakozódásom után írott okmányok hiányában azon tudomásra jutottam, miként e jeles helységet 1454–1485 között bizonyos *Forró* nevű jeles magyar népesítette, aki moldvai fejedelem V. [valójában III. – B. Cs.] István »legnagyobb« melléknevű vajda táborában vitézkedett a törökök ellen” (IMETS 1870/2004: 87). A III. (Nagy) István (Ștefan cel Mare) idejéből eredeztetett telepítés jelentőségét IMETS a következőképp világítja meg: „[e]zen bármilyen vékony szálu vázlatai a multnak azt tanusítják, hogy ezen tartományban valaha magyar befolyás mellett sokkal jobban állott a kath. anyaszentegyház ügye, mint a mostani idegen missioi kezelés alatt” (IMETS 1870/2004: 87; az eredeti szöveg kiemeléseit nem jelöltem – B. Cs.). A helynév etimológiája által a „magyar” múlttal megteremtett kapcsolat lehet a magyarázata annak, hogy e beszámolókból a település neveként a *Kákova* változat nem fordul elő.

Ugyanakkor az 1930-as években DOMOKOS PÁL PÉTER és LÜKŐ GÁBOR arról számolnak be, hogy a *Forrófalva* helynév mellett továbbra is élt a másik változat: DOMOKOS 1929-ben és két évvel később tett moldvai útjairól készített úti beszámolójában a két helynevet váltakozva említi meg, de egy helyütt így tisztázza a két név egymáshoz való viszonyát: „Nagypatak után, attól délre, a közeli *Forrófalvára*, vagy amint a nép mondja: *Kákovára* érkeztem” (DOMONKOS 1931/2001: 184). Ettől függetlenül a kötetben máshol a *Forrófalva* név és annak alakváltozatai fordulnak elő. LÜKŐ (1936/2002: 200) ugyancsak a *Forrófalva* nevet használja, és csak annyit jegyez meg, hogy a falu egyik részét nevezik *Káková*-nak.

A mai névhasználat Moldvában nem e két név váltakozásaként írható le; a *Forrófalva* helynevet a helyi és környéki magyar nyelvű beszélők adataink szerint nem használják, ehelyett a *Kákova* megnevezés az általános. Emellett él a román *Fărăoani* név is. Lásd erről TRUNKI PÉTER (2011: 59) leírását: „[a] környező falvak lakosai napjainkban kevésbé ismerik a *Forrófalva* megnevezést; idősektől főleg a *Kákova* hallható, mely a település központjára és a különféle részek együttes megnevezésére egyaránt ismert [...], fiataloknál a *Farauán* elnevezés dominál”. Az egyik falurész megnevezéseként továbbra is használatos a 17. század végéről adatolt *Nagykákova* (a falu templom körüli központját jelöli), valamint a *Kiskákova* helynév (a falurészekre l. még a következő pontot). A helyi

nyelvhasználatától eltérően a *Forrófalva* helynév újabb kori magyar nyelvi használata azzal állhat összefüggésben, hogy a szó etimológiai áttetszősége hatékonyan jelöli a hely „magyarságát” – egyértelműen hatékonyabban, mint a DOMOKOS (1931/2001: 184) szerint „érdekes” nyelvészeti feladatként magyarázandó *Kákova* helynév.

3.3. Magyaros. Bernardino Silvestrinek a 17. század végéről származó, már említett jelentésében Nagykákova említését követően a *Maiaros* nevet viselő település lakosait sorolja fel. BENDA a név azonosítását így végzi el: „[v]alószínűleg: Magyaros, azaz Magyarfalú: ma Gajcsána része” (BENDA szerk. 1989: 744). A Magyarfaluként azonosított település neve felkerült a kötet bevezető tanulmányában a moldvai magyarok 16–17. századi létszámát bemutató táblázatra (BENDA szerk. 1989: 32), valamint a Moldva katolikus települései a XVII. század végén című térképre (BENDA szerk. 1989: 28). Feltehetőleg szerkesztői figyelmetlenségből adódik, hogy a Moldva katolikus települései a XVII. század közepén című térképen is jelölik a települést, ráadásul itt a magyar nyelvű irodalomban *Magyarfalú*-ként említett település másik neve, a *Gajcsána* szerepel (BENDA szerk. 1989: 26).

Magyarfalú létrejöttét ugyanis a székely kitelepülés legkésőbbi, a 18. század végére tehető hulláma eredményezte (LÜKŐ 1936/2002: 21, 61), így legalábbis meglepő, hogy már egy évszázaddal korábban rögzítették a település nevét. Ugyancsak kifejtetlen marad az, hogyan alakult ki a magyar helynévadásra kevésbé jellemző módon az *-s* képzővel ellátott népnévként a *Magyaros* alak, és hogyan viszonyul a későbbi *Magyarfalú* helynévhez (az utóbbiról l. KISS 1987: 223). Emellett az is magyarázatra szorulna, hogy Silvestri jelentése miatt a Szeret bal partján egymással szomszédos települések felsorolását megszakítva adja meg a folyó túlsó partján fekvő, azoktól nagy távolságra fekvő Magyarfalú lakosainak listáját.

A választ ezekre a kérdésekre a *Maiaros* adat eltérő értelmezése kínálja: az adat a köznévi eredetű *Mogyorós* helynév nyelvjárási alakja, amelyben a moldvai magyar nyelvjárásokra jellemző *a*-zás (BURA 1986), valamint a BENDA által is felismert *gy > j* megfelelés figyelhető meg (az utóbbira l. például a mai spontán beszédből a *najon* ~ *najon* váltakozást). Nagykákovához és Kiskákovához hasonlóan Mogyorós is a mai Kákova egyik falurésze, amely például PETRÁS INCE JÁNOS (1905: 439) korai helynévközlésében *Magyaróss*-ként jelent meg. Arra a kérdésre, miért olvasta félre BENDA a történeti adatot, az előzőekben a *Forrófalva* név használatának indokaként megadott szempontot említhetjük: a *Maiaros* szó téves értelmezése a magyarok jelenlétét jelöli a régióban.

3.4. Diószén. A település és az ott élő katolikusok első említése 1762-ből kelteződik (Dipl. Italicum 2: 208; idézi GABOR 1996: 113). Magyar helynévként először Zöld Péternél, 1781-ben bukkan fel *Diószin*-ként (DOMOKOS 1931/2001: 88); a 19. századi adatok közül néhány időrendben: *Diósfalu* (JERNEY 1851: 171); az elírással megadott román név (*Dzsozsén*) feltehetőleg JERNEY nyomán azonosított magyar megfelelőjeként *Diósfalu* (KOVÁCS 1870/2004: 50); a „romanizált” helynév magyar eredetijeként feltüntetett *Diós* (IMETS 1870/2004: 76); *Diószén*, „hajdan *Diós*” (BALLAGI 1888: 11).

A 20. század 30-as éveinek jelentős kutatói közül DOMOKOS (1931/2001) a *Diószin* nevet használja, LÜKŐ (1936/2002) *Diósfalu*-ként említi. DOMOKOS (1931/2001: 207) a helynév használatának indoklásához a helyi beszélőket hívja segítségül: „[a]zt beszélnek a diószini öregek, hogy a falu helyén régebben sűrű diófaerdő volt, és a Szeret partján

csupán néhány bódé (kicsi ház, akilba) állott. [...] A falucska lakói a sok diófát aztán kivágatták, és szenet égettek belőle. A nevét is innen kapta: Diószín. S csak később, Eorgosz nevű bojár idejében, ki sok cigánygyermeket vásárolt össze, és telepített le a falu mellé, kezdik Gioseni néven is emlegetni”. A népetimológias alak ugyan DOMOKOS-nál még a legkorábbi előfordulás hangtani jellegzetességét mutatja, de a helynév már BALLAGINál és később is a népi magyarázat által kínált összetétel köznyelvi alakjaként jelenik meg.

Az első átfogó nyelvészeti felmérésnek, a moldvai magyar nyelvatlasznak a kutatói a falu megnevezésére váltakozva a *Zsoszény* (MÁRTON 1972, 1974) és a *Gyoszény* alakot (GÁLFFY–MÁRTON–SZABÓ T. szerk. 1991: 36) használták. KISS LAJOS (1987: 229) szerint a *Zsoszény* alak „a román *Geoseni* átvétele. Ez a *Joseni* (tkp. ’alsó vagy déli részen lakók’) nyelvjárási módosulata”. BENKŐ LORÁND (1989: 284) ehhez annyit tesz hozzá, hogy „a románban a *Geoseni*, *Joseni* a *Gyios*-ból kiinduló népetimológias alakulat a *jos* ’alsó’ beleérzésével”, tehát a magyar nyelvi *Gyoszény* és *Zsoszény* a magyar eredetű román helynév visszakölcsönzései. BENKŐ etimológiáját azzal érdemes kiegészíteni, hogy a falu magyar nyelvjárása feltehetőleg jellemzően *sz-ez* volt, és ez még a múlt század közepén is részben kimutatható volt a nyelvatlasz adataiban (a jelenség újabb kori visszaszorulásáról l. BODÓ 2011). A település korábbi neve tehát a helyiek nyelvhasználatában *Gyiosz*-nak (is) hangozhatott, és ezzel még nagyobb hasonlóságot mutatott a román hangalakhoz.

A település neveként a Moldván kívüli mai nyelvhasználatban nem a román eredetű *Gyoszény* vagy *Zsoszény* terjedt el, hanem a vélhetőleg részlegesen vagy teljesen népetimológias *Diószén* alak. Ez vált általánossá a néprajzi és nyelvészeti irodalomban, és a kolozsvári kutatók ajánlásában is ez jelenik meg (PÉNTEK 2004). A helyi nyelvhasználatban ugyan ismert ez az alak, de az általános gyakorlat a román helynévi kölcsönző használata. A moldvai és a Moldván kívüli használat különbségének értelmezése ismét abban keresendő, hogy a két név eltérő hatékonysággal jelöli a hely – a település – „magyarságát”. Míg a *Gyoszény* ~ *Zsoszény* alakok erre alkalmatlanok, a *Diószén* név és a hozzá kapcsolódó népetimológia betölti ezt a szerepet.

4. Összefoglalás. A vizsgált helynevek arra mutattak példát, hogy a helyi nyelvhasználat gyakorlata és a moldvai „magyarokról” szóló, Moldván kívül zajló tudományos, publicisztikai stb. beszéd között nagy különbségek vannak. Az utóbbi gyakorlat a moldvai katolikus népesség régióját olyan Csángóföldként alkotja meg, amelyet napjainkban az egzotikum iránti vonzódást aligha elfedő ironia *Csángliá*-nak keresztel át, ahol egy település régiségének emléke tovább él a névadóról elnevezett falu nevében vagy a névadás népetimológiával megalkotott történetében, esetleg a helyre jellemző növényzet alapján létrejött megnevezés áteticizált olvasatában.

Az eredmény hozzájárulás a „magyar (nyelvű) Moldva” diszkurzív megteremtéséhez. Az elemzett helynevek használata elválik a helyi lakosok által fenntartott gyakorlattól; a nyelvi formák és a tér észlelése közötti kapcsolat meghatározó elemévé a tér „eticitása” válik. Az etnikailag észlelt tér pedig – más nyelvi és nem nyelvi gyakorlatok mellett – a „magyar” helynevek használatával válik valóságossá. Ebben a viszonyrendszerben egyértelműnek tűnik olyan szempontok felvetése, amelyek más nézőpontból igencsak vitatottak, mint például a „moldvai csángók” magyar származása és identitása vagy a magyar nyelv oktatásának és a „magyar miséknek” – értsd: magyar nyelvű miséknek – a

szorgalmazása. Mivel azonban ezeknek az identitáspolitikai törekvéseknek a terepe a magyar–román kétnyelvű katolikus közösség, a helynevek használatának moldvai és Moldván kívüli kettőssége – és ezen keresztül a (nyelvi) identitás – immár egyazon térben van kitéve folytonos egyezkedésnek. Fontos lenne, hogy az egyezkedés során kölcsönösen felismerhetővé váljanak azok az ideológiák, amelyek mentén a nyelvhasználat gyakorlatai alakulnak.

Hivatkozott irodalom

- BALLAGI ALADÁR 1888. A magyarság Moldvában. *Földrajzi Közlemények* 16: 1–27.
- BENDA KÁLMÁN szerk. 1989. *Moldvai csángó-magyar okmánytár. 1467–1706.* 1–2. Magyarságkutató Intézet, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1990. A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből. *Magyar Nyelv* 85: 271–287, 385–405.
- BLOMMAERT, JAN 2005. *Discourse.* Cambridge University Press, Cambridge.
- BODÓ CSANÁD 2011. A nyelvi változás vizsgálatának lehetőségei Moldvában. In: BÁRTI JÁNOS – VARGHA FRUZSINA SÁRA szerk., *Hangok – helyek. Tanulmányok dialektológiai adattárak és helynévtárak számítógépes feldolgozásáról.* ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete, Budapest. 33–59.
- BODÓ CSANÁD 2012. Language socialisation practices in Moldavian bilingual speech communities. In: TÁNCZOS VILMOS – PETI LEHEL eds., *Language Use, Attitudes, Strategies: Linguistic Identity and Ethnicity in the Villages of the Moldavian Csángós.* The Romanian Institute for Research on National Minorities, Cluj-Napoca. 31–49.
- BOROSS BALÁZS 2002. „Majd egyszer léssen, de nem most”. Adalékok a moldvai csángók identitásának komplex valóságához egy kulturális antropológiai esettanulmány tükrében. *Pro Minoritate* 2002/Tél: 48–62.
- BURA LÁSZLÓ 1986. *A moldvai csángó nyelvjárás a-zása.* Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 28. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszék, Budapest.
- CAMERON, DEBORAH 2003. Gender and language ideologies. In: HOLMES, JANET – MIRIAM MEYERHOFF eds., *Handbook of Language and Gender.* Blackwell, Oxford. 447–467.
- CIUBOTARU, ION H. 1998. *Catolicii din Moldova.* Universul culturii populare. Editura Presa Bună, Iași.
- COȘA, ANTON 1999. Misionari catolici despre Faraoani. *Carpica* 28: 141–162.
- COSTACHESCU, MIHAI 1932. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* 1–2. Viața românească, Iași.
- Dipl. Italicum = *Diplomatarium Italicum. Documenti raccolti negli archivi italiani* 1–4. Ed. Școala Română din Roma. Libreria di scienze e lettere, Roma, 1936–1940.
- DOMOKOS PÁL PÉTER 1931/2001. *A moldvai magyarság.* 6., javított és bővített kiadás. Fekete Sas Kiadó, Budapest.
- GABOR, IOSIF 1996. *Dicționarul comunităților catolice din Moldova.* Editura “Conexiuni” Bacău, Bacău.
- GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA – SZABÓ T. ATTILA szerk. 1991. *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza* 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- GEGŐ ELEK 1838/1987. *A' moldvai magyar telepekről.* Állami Könyvterjesztő Vállalat, Budapest. Reprint.

- IMETS FÜLÖP JÁKÓ 1870/2004. Uti-naplója, 1868. In: VINCZE GÁBOR szerk., *Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva-Oláhhonban, 1868*. Státus Kiadó, Csíkszereda. Reprint.
- JERNEY JÁNOS 1851. *Keleti utazása a 'Magyarok' őshelyeinek kinyomozása végett 1844 és 1845*. 1–2. Magánkiadás, Pest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1988. *A magyar tájnévadás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KISS LAJOS 1987. Magyar helységnevek a Keleti-Kárpátokon túl. *Magyar Nyelvőr* 111: 215–233.
- KOVÁCS FERENC 1870/2004. Uti-naplója, 1868. In: VINCZE GÁBOR szerk., *Veszely, Imets és Kovács utazása Moldva-Oláhhonban, 1868*. Státus Kiadó, Csíkszereda. Reprint.
- KROSKRITY, PAUL 2000. Regimenting languages: Language ideological perspectives. In: KROSKRITY, PAUL ed., *Regimes of language: Ideologies, politics and identities*. School of American Research Press, Santa Fe. 1–34.
- LAIHONEN, PETTERI 2009. A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. In: LANSTYÁK ISTVÁN – MENYHÁRT JÓZSEF – SZABÓMILLI GIZELLA szerk., *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Kalligram, Pozsony. 4: 47–77.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2010. Nyelvhelyesség és nyelvi ideológia. In: BEKE ZSOLT – LANSTYÁK ISTVÁN – MISAD KATALIN szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Stimul, Pozsony/Bratislava. 117–133, 137–145.
- LŰKŐ GÁBOR 1936/2002. *A moldvai csángók. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*. Táton Kiadó, Budapest.
- MÁRTINAȘ, ION 1942. *Cine sunt catolicii moldoveni?* Institutul de Arte Grafice "Presa Bună", Iași.
- MÁRTON GYULA 1972. *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Kriterion, Bukarest.
- MARTON GYULA 1974. *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban*. Kriterion, Bukarest.
- PÁVAI ISTVÁN [1999] Etonimek a moldvai magyar anyanyelvű katolikusok megnevezésére. In: POZSONY FERENC szerk., *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben*. Teleki László Alapítvány, h. n. 69–82.
- PÉNTEK JÁNOS 2004. A moldvai magyar nyelv szótára – elvek és problémák. In: KISS JENŐ szerk., *Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 222. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 180–196.
- PÉNTEK JÁNOS 2012. The self-concepts of the Moldavian Hungarians from the 50's of the last century. In: TÁNCZOS, VILMOS – PETI, LEHEL eds., *Language Use, Attitudes, Strategies: Linguistic Identity and Ethnicity in the Villages of the Moldavian Csángós*. The Romanian Institute for Research on National Minorities, Cluj-Napoca. 121–137.
- PETRÁS INCE JÁNOS 1905. Helynevek. *Magyar Nyelvőr* 34: 439.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1998. The uses and utility of ideology: A commentary. In: SCHIEFFELIN, BAMBI – WOOLARD, KATHRYN – KROSKRITY, PAUL eds., *Language Ideologies: Practice and Theory*. Oxford University Press, Oxford. 123–148.
- SZABÓ T. ATTILA 1959. A moldvai csángó nyelvjárás kutatás története. *Magyar Nyelvjárások* 5: 3–41.
- TÁNCZOS VILMOS 2011. *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- TRUNKI PÉTER 2011. A moldvai Forrófalva és környéke családnevei a 17–18. században. *Névtani Értesítő* 33: 59–70.
- TRUNKI PÉTER 2013. Gondolatok a csángók lakhelyének egyik megnevezéséről. *Csángó Tükör* 10/3: 29.

- WOOLARD, KATHRYN 1992. Language ideology: Issues and approaches. *Pragmatics* 2: 235–249.
WOOLARD, KATHRYN – SCHIEFFELIN, BAMBI 1994. Language ideology. *Annual Review of Anthropology* 23: 55–82.

BODÓ CSANÁD
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

CSANÁD BODÓ, From *Magyarfalu* to *Csánglia*. Ideologies behind the use of Hungarian names indicating places in Moldavia

The use of Hungarian names to indicate places in Moldavia is quite varied. An interesting characteristic of this phenomenon is that place names or name variants different from the ones used by Moldovan speakers, or even completely unknown to local people, have been developed and spread west from Moldavia. This paper gives some examples of such place names to illustrate that the differences in the use of place names locally and outside Moldavia can be interpreted as mainly ideological. Language ideologies resulting in these differences can be described as approaches that contribute to the discursive formation of a “Hungarian(-speaking) Moldavia”; and in which the determining factor in the connection between language forms and space perception is the “ethnicity” of the space. The ethnically perceived space at the same time – apart from other linguistic and non-linguistic practices – becomes familiar to the speakers of the Hungarian language area through the use of “Hungarian” place names.